

מהלכות ודינים השייכים לאבידה ומציאה - א'

דיני המאבד

להסיר דאגה כשאבדה אבידה

כשאבדה לאדם אבידה [ואפילו יקרה וחשובה] אין לו לאבד עשתונותיו, אלא יחזק בטחונו ב-ה' וידע שהכל נעשה בהשגחה עליונה לטובתו וכפרת עוונותיו, ואם נגזר עליו למצא את האבידה היא תגיע עד לביתו בנקל. (הבית היהודי ח"ד עמ' 80)

סגולות למציאת אבידה

אמר ר' בנימין: מי שנאבדה לו אבידה יאמר (ג' פעמים): אמר ר' בנימין הכל בחזקת סומין עד שבא הקב"ה ומאיר עיניהם, שנא' 'ויפק אלהים את עיניה'. (מדרש רבה וירא ס"פ נג, ארחת רבינו חלק א עמוד רפט אות ב, מעשה איש חלק ב עמוד קמ)
להפריש צדקה: וכן יפריש צדקה לע"נ ר' מאיר בעל הנס, והוא בדוק ומנוסה למציאת אבידה. (צדקה לחיים אות שפז, פניני רבינו הקהילות יעקב עמ' קיג)

לידור להדליק נר משמן: ואם שם לב מיד שנאבדה לו האבידה [בזמן שעדיין אחר לא הגביהה], ידור ליתן שמן לע"נ ר' מאיר בעל הנס, ומיד ימצא את האבידה. (ר' אליהו הכהן במדרש תלפיות ענף אבידה ומציאה)
לקרא את הסיפור על רבי צבי הירש לייב זצ"ל והתפילה שאחריו (מובא בס' אברהם עבד ה' עמ' 407, ובס' סגולות רבותינו עמ' 39)

המלצה טובה

בימינו שיש ריבוי פרטים לכל ילד, ובכל יום עשרות פריטים נאבדים ונשכחים ונעלמים, והמוצאים לא מוצאים את נפשם, מה יעשו עם כל החפצים כל דבר לפי שינויים השנויים בהלכות המרובות של השבת אבידה, ולכן ראוי שכל משפחה תחזיק בבית חבילת מדבקות עם שם המשפחה כתובת וטלפון, וכל מוצר חדש שנכנס לבית מיד ידביקו עליו מדבקה עם סלוטייפ' שיחזיק לזמן רב, ובכך יחסוך הרבה עוגמת נפש למאבדים ולמוצאים.

שלא לחשוף בכשרים

גם מי שנאבד ממנו חפצים יקרי ערך, יזהר של לחשוף מיד בכל מי שנראה לו קצת, ובפרט באורח, אלא רק אחר בירור ודברים הניכרים וכד'.

הנוטל אבידה לעצמו או לאבדה

מי שנטל מציאה [ששוה פרוטה] בכדי לקחתה לעצמו, או בכדי לאבד אותה, עובר גם על לא תגזול. (שו"ע חו"מ סי' רנט ס"א)

להזדרז בפרסום והשבת המציאה

אדם שמצא מציאה יש לו להזדרז מיד באותו היום לכתוב מודעות במקום ואזור המציאה ולפרסם בכל אמצעי [קווי השבת אבידה, עיתונים מקומיים -בדר"כ בחינם], ואם מחמת שהמתין בהשבת האבידה הבעלים יתייאשו ממנה, אם לקחה לעצמו עובר רק על מצוות 'השב תשיבם' [ולא עובר על לא תוכל להתעלם]. (שו"ע חו"מ סי' רמט ס"א)

שמירת המציאה והטיפול בה

המוצא מציאה חייב לשמור עליה שלא תיגזק, וכן לטפל בה בדבר הצריך טיפול כבעלי חיים וכד', מלבד החיוב של השבתה. (שו"ע חו"מ סי' רסז ס"ו)

שימוש באבידה

אין להשתמש במציאה [אא"כ לצורכה], ואף אם ידוע לו שהבעלים אינו מקפיד על שימוש זה, ואף אם ישמח כשיודיע לו על כך. (שו"ע חו"מ סי' רסז ס"ח - יט - כ, שו"ע גר"ז ס"ד, וע"ע בשו"ת יבי"א ח"ב חו"מ סי' ז אות א-ה, גבי שימוש בספרי קודש שמצא)

ברכה על מצוות השבת אבידה

כשהמוצא מציאה מצא את בעל האבידה אינו מברך על השבתה, מכמה טעמים [א. אין מברכים על מצווה שיש בה לאו, ב. אין מברכים על מצווה התלויה באחר, ג. וברור שבשעת המציאה אינו מברך מחשש שמה לא ימצא את המאבד] (אור ההלכה השבת אבידה עמ' ה, פתחי חושן פ"א ס"ג)

אבדה האבידה או נגנבה

מצא אבידה, ולא פשע בשמירתה, ונגנבה או נאבדה, פטור. (שו"ע חו"מ סי' רסז סט"ז)

בקש מחבירו שיביא לו את האבידה

הרואה מציאה וביקש טובה מחברו שיזכה בשבילו את המציאה, אם חברו הרים את המציאה בשתיקה קנה המשלח, אבל אם כשבה להרים אמר אני זוכה בה לעצמי, זכה בו המגביה. (שו"ע חו"מ רסז ס"ו)

אמר לו אביו אל תשיב את האבידה

מי שאביו מצווהו שלא ישיב את האבידה שמצא עם סימנים, הרי זה לא ישמע לו. (שו"ע חו"מ סי' רסו ס"ה)

השבת אבדה

קיום מצוות השבת אבידה לשם שמים

מי שנפלה בחלקו מצוות השבת אבידה, ישתדל לקימה לשם שמים ולא בכדי להתפאר, או לקבל טובת הנאה מבעל האבידה, ולכן גם אם בעל האבידה לא מראה כלפיו התפעלות מכך שטרם להחזיר לו אבידתו, ידע ששכרו גדול מאוד. (הבית היהודי ח"ד עמ' 78, אור ההלכה השבת אבידה עמ' ב)

חיוב מצוות השבת אבדה

הרואה [אפילו ממרחק רב] אבדת ישראל [והקדש] ששוה פרוטה, חייב לטפל בה ולהחזירה לבעליה אפילו כמה פעמים. (שו"ע חו"מ סי' רנט ס"א)

השבת אבידת נכרי

אבידת נכרי [אפילו שאינו עובד ע"ז] מעיקר הדין מותרת, ואין אדם מצווה להחזירה, שנאמר, 'אבידת אחיך'. ויש אומרים שאף עובר באיסור אם מחזירה. ואם מחזירה כדי לקדש שם שמים, שיפארו וישבחו את עם ישראל [ולא את עצמו] שהם בעלי אמונה, הרי זה משובח. וכן במקום שיש חשש לחילול ה', כגון שהחפץ של הגוי אבד ברחוב שברובו דרים יהודים, ויחשוד שהם שגנבו ממנו החפץ, חייב המוצא להחזיר לנכרי שלא יגרום לחילול ה'. (ילקוט יוסף קצוש"ע חו"מ סי' רנט הל' יג, שו"ע המקוצר ח"ח עמ' קכ).

אבידת מין ואפיקורס ומחלל שבת בפרהסיא: דינם כגוי. (יבי"א ח"ח חו"מ סי' י אות א-ג, שו"ע המקוצר ח"ח עמ' קכ)

אבידת מי שאינו שומר תורה ומצוות: חייב להשיב, עד שיוודע שהוא מומר להכעיס. (השבת אבידה כהלכה עמ' לו)

המתעלם מאבידה

מי שרואה חפץ שאבד מאחר, ואינו מרימו ומטפל בו אלא מתעלם בכדי לא להתחייב במצוות השבת אבידה, הרי הוא עובר על מצוות עשה של 'השב תשיבם', ועובר גם על לא תעשה של 'לא תוכל להתעלם' (רמב"ם פ"א מהל' גזילה ואבידה ה"א, ט"ז חו"מ ריש סי' רנט, שו"ע המקוצר ח"ח עמ' עמ' קכ), ויש אומרים שאינו עובר אלא אם כן הגיע המציאה לידו ממש, והניחה (סמ"ע חו"מ סי' רנט סק"א).

אבל הרואה אבידה שאין בה סימן יש אומרים שאינו חייב להגביה (רע"א בדרוש וחיודש דף כא ע"ב ד"ה אומנם), ויש חולקים ומחייבים שיגביה בכדי שאם יתברר של מי הוא שיחזיר לו (שו"ע הרב הל' מציאה ס"ב).

ומ"מ המתעלם מהאבידה, ומחמת כן אבדה לגמרי לכו"ע אינו חייב בתשלומים מחמת כן. (משנ"ב סי' תמג ס"ק יב ובשע"צ שם, ביאור הגר"א חו"מ סי' שמח ס"ק כב, ועל פתחי חושן פ"א-ב עמ' רעה, שהסתפק אם מהיות טוב צריך לשלם)

דיני סימן באבידה

גדר סימן באבידה

סוג סימן: המוצא את האבידה מחזירה אחר שמקבל (לפחות שני) סימנים ממי שנאבד לו [ולדעת האחרונים ע"פ השו"ע בימינו אין להחזיר אלא ע"פ עדים וסימנים - אור ההלכה השבת אבידה עמ' קפח], וישנם כמה סוגי סימנים: **א. סימן מובהק** - [זהו סימן הנמצא רק בחפץ זה כגון נקב, כתם, שם, מדבקה שהדביקו הבעלים וכד'] וכשהמאבד נותן סימן זה מחזיר לו מהתורה ואפילו באדם רמאי. **ב. סימן בנוני** - [מידת החפץ, משקל, מקום המציאה, קשר מסוים, עטיפה, מספר מסוים של פריטים הקשורים יחד] הנותן סימן זה מהתורה אין מחזירים לו, ומ"מ תיקנו חז"ל להשיב אף לרמאי רק בעדים שהאבידה שלו [ולאדם רגיל בעדים שהאדם נאמן], אם לא שהוא תלמיד חכם. **ג. סימן גרוע** [צבע החפץ ואפילו כמה צבעים שיש בחפץ, או שיש את אותו סימן להרבה חפצים, מידת בגד אורכו, גולדלה ועוביה של טבעת] שהנותן סימנים מעין אלו אין מחזירים לו האבידה.

מקום כסימן:

מקום מדויק של הנחת החפץ, שניכר שהונח שם בכוונה, אם לא שהוא מקום הנחת חפצים מעין אלו כמטריות וכד'.

מינין סימן:

מניין של פריטים מאותו סוג שאין בעצמותם סימן אל מינין הפריטים הקשורים נחשב לסימן, וכן אם ניכר שהונחו נחשב מינינים לסימן אף שאינם קשורים יחד, ואין מינין נחשב סימן באופן שאין דרך לידע מינינם.

טביעות עין:

חפץ שנראה כשאר חפצים, אך מחמת שאינו חדש בעליו יכולים לזהות וי"א שחייב להכריז וי"א שפטור, ובמקום מושב ת"ח [כולל ישיבה וכד' - ועי' באור ההלכה שם בגדרי האברכים בימינו] חייב להכריז, שת"ח מחזירים להם בטביעות עין. (השבת אבידה כהלכתה עמ' נד)

גדר נתיאשו הבעלים

בכדי לזכות במציאה שאין בה סימן, צריך שקודם לזכיה [הגבהה] יתיאשו הבעלים, ויאמרו 'חבל על הפסד ממנו', ואף אם זהו יאוש בלב בלבד. ואינו מחוייב להחזיר אלא לפנים משורת הדין, גם אם לבסוף אחר היאוש נודע לו מי הבעלים. יאוש קטן ואשה נשואה [מלבד החפצים השייכים לה] אינו יאוש.

אבידות שודאי יתיאשו מהם הבעלים: דברים שרגיל כל הזמן להשתמש בהם [עט, שעון, סיגריות, תכשיטים, וכן דברי מאכל, בקבוק ומצח של תינוק, וכן דבר כבד שמיד האדם מרגיש בנפילתו], ולכן אם מצא מאלו האבידות שאין בהם סימן הרי אלו שלו. (השבת אבידה כהלכתה עמ' סג)

זכיה אחר יאוש

יש מי שסובר שבכדי לא להתחייב בהשבה, יגביה את החפץ שלא על מנת לזכות בו, ורק לאחר חודש [שפרסם ולא באו] יכוון לזכות שכבר וודאי יתיאשו הבעלים ויוכל להשתמש בו. (קצוה"ח סי' רנט סק"א)

הפטורים מהשבת אבידה

זקן ואינו לפי כבודו

המוצא אבידה ואינה לפי כבודו [הן מצד עצמו שהוא זקן או תלמיד חכם או מצד עושרו, או מפחיתות האבידה, או מצד כבוד משפחתו וכד'] להתכופף ולהרימה או ליטפל בה [ונידון לפי חפציו, שאם זה היה חפץ של עצמו היה מוותר עליו מפני כבודו], מותר לו להעלים עיניו ממנה ולא להגביהה (בב"מ כט:; סמ"ע סי' רסג סק"א), ומ"מ לפנים משורת הדין ראוי להתאמץ ולהחזירה (שו"ע המקוצר ח"ח עמ' קכג)

העוסק במצווה

אדם העוסק במצוות השבת אבידה, וניגש אליו עני לבקש צדקה פטור משום שהעוסק במצווה פטור מהמצווה. (סוכה כה.)

מוצא בשבת אבידה שהיא מוקצה

מצא ארנקי בשבת אסור ליטלו אעפ"י שירא פן יקדמנו אחר. (שו"ע או"ח סי' רס"ג, שו"ת וע"ע בשו"ת דברי שלום אורח חיים חלק ג סימן טז, חישוקי חמד ביצה ב.)

כהן שמצא אבידה בבית הקברות

כהן שראה אבידה בתוך בית הקברות מקום שאסור לו להכנס שם, אסור לו להיטמא בכדי ליטלה בכדי להחזירה לבעליה, אבל אם היא רחוקה מהקברות ד' אמות, ואין מה שמהאיל עליה ועל האבידה חייב בהשבתה. (בב"מ דף ל)

דיני קדימה באבידה

אבידתו ואבידת חברו: מצא אבידה שלו ושל חברו, ויכול להחזיר רק אחת מהם, אבידתו קודמת לאבידת חברו, ואף אם חברו אומר לו אשלם לך דמי אבידתך והחזור אבדתי פטור, (שו"ע או"ח סי' רסד ס"ב)

אבידתו ואבידת אביו: אבידתו קודמת לשל אביו. (שו"ע יו"ד סי' רמב סל"ד)

אבידתו ואבידת רבו: אבידתו קודמת לשל רבו. (שו"ע יו"ד סי' רמב סל"ד)

אבידת אביו ואבידת רבו: מצא אבידת אביו ואבידת רבו ואינו יכול להחזיר לשניהם, אם אביו שקול כנגד רבו מחזיר אבידת אביו, אך אם רבו מובהק [שרוב חכמתו ממנו] וגם גדול מאביו, ולימדו בחינם, אבידת רבו קודמת. (שו"ע סי' רסד ס"ב, וסמ"ע סק"ה, שו"ע יו"ד סי' רמב סל"ד)

אבידת איש ואבידת אשה: מצא אבידה של איש ואבידה של אשה, יקדים להחזיר אבידת האשה (משנה סוף הוריות, ולמעשה השו"ע לא פסק דין זה, ואולי משום שצריך להבין הסברא בזה)

שטף מים הנכנס לחצר חברו

אבידת קרקע גם כן חייב להשיב, לדוגמא אם רואה מים באים לשטוף שדה חברו [וכן אם המתפשטת לשדה], חייב לגדור בפניהם כדי להציל השדה. (שו"ע או"ח סי' רסט ס"ט, השבת אבידה כהלכתה פי"ג ס"א, אור ההלכה השבת אבידה עמ' מ)

גנבים הנכנסים לדירה או חנות וכד'

הרואה גנבים פורצים לבית או לחנות חברו מחוייב להזמין משטרה, ולהצילו מפרציה או גניבה, ואף אם במקום מותקנות מצלמות או שיש לו ביטוח. (שו"ע רנט ס"ט, שו"ע גר"ז הל' מציאה סי' ד סל"ג, פיתחי חושן ח"א דף רפא פ"ד הע' ג, שו"ע המקוצר ח"ח עמ' קכ)

דוגמאות נוספות לחיוב הצלת ממון חברו

- פועל הגונב מבעל הבית. (משפטי התורה ב"מ פי"ב ס"ה)
- הרואה מים זורמים לרשות חברו.
- כיבוי אורות בבית חברו, או ברכבו.
- מזגן ואורות הדולקים במקום ציבורי לחינם.
- תאונת פגע וברח.
- נהג המסכן את הציבור.
- להזכיר למלוה על חוב שחייבים לו.
- מוכר המרמה את לקוחותיו. (ח"ח רכילות כלל ט ס"י)
- הרואה חפץ של חברו מונח כמופקר.
- פיצוץ בצינור שדה או בית חברו.
- להודיע לשכן שיודר גשם, שיכניס כביסה.
- להודיע על מום בשידוכין. [באופנים המותרים]
- מניעת ילדים המשחיתים רכוש.
- חפץ בחנות שעומד ליפול, לסדרו.

תנאים לחיוב הצלת ממון חברו

- כשחברו אינו במקום [או שאינו יכול לבד].
- כשכרוך בהוצאות, ישלם ואח"כ חייב הבעלים לשלם לו.
- כשממהר, והפסדו יהיה גדול משל חברו פטור. (עלינו לשבח ח"א עמ' תרכח)

להשיב בנים לגבולם

בכלל השבת אבידה הוא שאם רואה את חברו שסר מדרך הישרה עליו להחזירו לדרך הישרה, שהרי הדברים קל וחומר, שאם ציותה התורה להחזיר אבידת ממון לבעלים, על אחת כמה וכמה שצריכים להשיב לו את אבידת נפשו, ורמזוהו חכמינו בדרשתם, 'והשבותו לו', לרבות אבידת עצמו, שתשיב לו את נפשו ההולכת מדחי אל דחי. ותזכהו בעולם הזה ובעולם הבא. (מנחת חינוך מצוה רלט, ילקוט יוסף קצוש"ע חושן משפט סימן רנט רעא סעי' כט).

הטועה בדרך

נהג השואל היכן מקום פלוני מצווה לסיעו ולהורות לו הדרך, ואם נשאל בשבת: יאמר לו שבת היום, ויש אומרים שיאמר לא, שאע"פ שאסור לי לענות לך, אבל מכיוון שאיני רוצה שתסע הרבה אסביר לך. (שש"כ פכ"ט סעי' ע)